THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Est. 1910 Phones: 55 409—62 213
Winnipeg — Manitoba

דער קאַמף קעגן דער ארבעטסלאָזיקייט

די וויכטיקסטע "אישו" אין דעם לעצטן פאָליטישן קאַמפּיין איז געווען די ארבעטסלאָזיקייט פראַגע. אמווייניקסטנס איז דאָס צו זעען פון די רעזולטאַטן פון די וואַלן: די גרויסע מערהייט וואָס די קאָנסערוואַטיוון האָבן געקראָגן אפילו אין די געגנטן, וואָס זיינען געוויינלאַך קעגן דער קאָנסערוואַטיווער פאָליטיק פון הויכע טאַריפן, צייגט, אז זייער זאַך האָט נים גע־האַט צו טאָן מיט זייער טאַריף פאָליטיק. די אנטשיידונג פון די ווייליער האָט דערפאַר געמוזט האָבן צו טאָן ניכער מיט דער ארבעטסלאָזיקייט פראַגע, וועלכע די קאָנסערוואַטיווע פירער האָבן באַטאָנט אינ'ם וואַל קאַמפּיין, צוזאַגנדיק צו געפינען א לייזונג פאַר איר.

אין די ארבעטסלאָזיקייט איז איצט דאָס דרינגנדיקסטע פראַבלעם פון לאַנד, פונקט ווי אין אנדערע לענדער וואָס ליידן איצט פון דער דאָזיקער מכה. עס איז דערפאַר נים מער ווי רעכט, אז די ניי־דערוויילטע רעגירונג זאָל ארויפשטעלן ווי דעם ערשטן פונקט אויף איר סדר־היום, אין אָנקלאַנג מיט אירע פאַרשפּרעכונגען, די פראַגע פון ארבעטסלאָזיקייט.

דאָס האָט זי טאַקע געטאָן. איינע פון די ערשטע ארבעטן פון מר. בענעטס רעגירונג איז געווען אָנצופאַנגען אן אייספאַרשונג וועגן דער ארבעטסלאָזיקייט אין לאַנד. נאָך א באַראַטונג פון די געהעריקע באַאמטע, וועלן איצט אָנפאַנגען וועגן דעם ענין געמאַכט ווערן ביי די פראָווינצן אין גרעסערע מוניציפּאַליטעטן, אזוי אז די לאַגע זאָל ווערן קלאָר ביי דער צייט, ווען א ספּעציעלע סעסיע פונ'ם פאַרלאַמענט וועט פאָרנומען ווערן, אין אָנהויב סעפּטעמבער, מיט'ן צוזעץ צו זוכן א לייזונג צום פראָבלעם.

עס ווערט פאַרשטאַנען אז די דאָזיקע ספּעציעלע סעסיע וועט נים האָבן קיין צייט צו זוכן א גרינדלאַכע לייזונג צו דעם דאָזיקן פראָבלעם, ווייל איר טערמין וועט זיין זייער א קורצער: זי וועט זיך מוזן צוציילן צו געבן צייט דעם פרעמיער צו פאָרן צו דער אימפּעריאַלער קאָנפערענץ. וואָס עפּנט זיך אין לאָנדאָן דעם 25טן סעפּטעמבער. אלץ וואָס עס ווערט דערוואַרטעט פון דער סעסיע איז, אז זי זאָל אסיגנירן געוויסע סומען פאַר געזעלשאַפטלאַכע ארבעטן, ביי וועלכע א טייל פון די ארבעטסלאָזע זאָל זיין באַשעפטיקט.

דאָס איז נאַטירלאַך, נים קיין לייזונג צו דער ארבעטסלאָזיקייט פראַגע, נאָר בלויז א לאַטע. דורך געזעלשאַפטלאַכע ארבעטן קאָן מען קיין אר־בעטסלאָזיקייט נים לייזן, אין, אייב מען גייט צו ווייט אין דער הינזיכט, קאָן מען פאַרקריכן אין אן עקאָנאָמישן זומפּ: פילפּ סנאָודען, פינאַנץ מיניסטער פון גרויס בריטאַניע, וועלכער ווערט אנערקענט פאַר איינעם פון די געשיקט־סטע עקאָנאָמיסטן אין דער אימפּעריע, באַטראַכט דאָס פאַר אן עקאָנאָמיש אומגעזונטן מיטל.

אויף דערווייל וועט מען אָבער אין לאַנד אָננעמען מיט צופרידנהייט יעדן מיטל, וואָס וועט כאָטש עטוואָס פאַרלייכטערן די שווערע ארבעטסלאָ־זיקייט אין לאַנד. מען וועט אָבער מיט אומגעדולד ווארטן אויף יענע גרע־סערע פלעגער פון דער נייער רעגירונג, וואָס וועלן דאַרפן פולשטענדיק ליק־ווידירן די ארבעטסלאָזיקייט.

די רעגירונג וועט אין דער הינזיכט האָבן א גוואַלדיקע אויפגאַבע, מיט וועלכער שטאַטסלייט פון אנדערע לענדער, וואָס ווערן דערשטיקט פון ארבעטסלאָזיקייט, קאָנען זיך נים ספּראָוועזן. אָבער די מיטגלידער פון דער איצטיקער רעגירונג האָבן אין פאַרלויף פונ'ם וואַל קאַמפּיין דערקלערט, אז די לאַגע אין קאַנאַדע, מיט אירע גוואַלדיקע נאַטירלאַכע אוצרות, אלץ אנ־דערש ווי אין אנדערע לענדער, און אז דאָ קאָנען זיי מיט דער ארבעטסלאָ־זיקייט ספּראָוועזן זיך. — איינינקע האָבן אפילו געזאָגט "לייכט ספּראָוועזן זיך".

די נייע רעגירונג וועט ווערשיינלאַך רעווידירן א צאָל טאַריפן, אָבער זיכער וועט זי דאָך דאָס נים באַטראַכטן ווי א ראַדיקאַלער מיטל קעגן ארבעטסלאָזיקייט. מיר האָבן שוין געהאַט קאָנסערוואַטיווע רעגירונגען מיט הויכע טאַריפן, און אין זייערע צייטן איז אויך געווען ארבעטסלאָזיקייט. אנג זיינען די פאַראייניקטע שטאַטן אומגעצאַמט מיט דער העכסטער טאַריפן וואַנט, און דאָך גיינען ארום אין דעם דאָזיקן רייכסטן לאַנד אין דער וועלט ארום פינף מיליאָן ארבעטער אָן ארבעט.

ווי די רעגירונג פון מר. בענעט זאָל נים רעווידירן די טאַריפן, — צו וואָס זי האָט געקראָגן די הסכמה פון די ווייליער, — אָבער דאָס לאַנד וועט פון איר דערווארטן מער ראַדיקאַלע און ווירקזאַמע מיטלען קעגן דער אר־בעטסלאָזיקייט: זי איז דערווייל געוואָרן צו לייזן דאָס פראָבלעם.

וועט איר געלינגען צו געפינען די מיטלען, דאַן וועט איר גרויסער אויפטאָן אנערקענט ווערן נים בלויז פונ'ם קאַנאַדער פאָלק, נאָר אויך פון אנדערע לענדער. וועלכע וועלן פון איר מוזן נעמען א ביישפּיל.

די רייזע פונ'ם "אר 100"

דער רייזיקער בריטישער דיריזשאַבל "אר 100" איז געקומען בשלום פון ענגלאַנד קיין קאַנאַדע. האָט געמאַכט א „לוסט־רייזע" איבער א שטח פון טויזנט מייל אין מזרח קאַנאַדע, און פליט איצט צוריק קיין ענגלאַנד מיר ווינשן אים, אז זיין רייזע אהיים זאָל זיין דערפאָלגרייך. און ער זאָל נים ליידן פון אינצידענטן, וועלכע ער האָט דורכגעמאַכט ביים סוף פון זיין ריי־זע אין אונזער ריכטונג.

די רייזעס פונ'ם „גראַף צעפּעלין" האָבן שוין דערוויזן די זיכערקייט פון וויסע רייזעס אויף דער "לייכטער פון לופט" לופט־שיף. דער "אר 100" איז פון אביסל אן אנדער קאָנסטרוקציע, און זיין רייזע האָט ווייטער דער־וויזן די זיכערקייט פון דער לופט־שיף. דערווייל אָבער האָבן נאָך אָבער ביי־דע נים דערוויזן די פראַקטישקייט פון דער לופט־שיף קאָמערציעלן שטאַנדפּונקט.

אין דער הינזיכט איז נאָך דער עראָפּלאַן א ווייכטיקער קאָנקורענט פון דער לופט־שיף. ער קאָסט אָן א פאַרגלייך ביליקער, איז שנעלער פון איר און קאָן געבן נים ווייניקער רייזע באַקוועמלאַכקייטן, ווי דער דיריזשאַבל.

דערווייל האָט נאָך דער עראָפּלאַן נים דערוויזן צו געבן די זעלבע זי־כערקייט אויף לאַנגע שטרעקעס, ווי די לופט־שיף. ער נייטיקט זיך, פאַר זיין זיכערקייט מער אין אָפּשטעל פלעצער, און צו לאָזן זיך אויף אים איבער'ן ים נאָך דערוויל זייער א ריזיקאַלישע אונטערנעמונג. אויף וועלכער עס לאָזן זיך נאָר געוואַגטע לופט־פליער.

עס קאָן זיין, אז דאָס לופט־פעלד זאָל צעטיילט ווערן דערווייל צווישן ביידע סאָרטן לופט־רייזע מיטלען: דער ים פאַר דער לופט־שיף, און די יבשה פאַר'ן עראָפּלאַן. עס דאַרף אָבער נאָך געדויערן, ביז די לופט־שיף וועט ווערן פראַקטישער פונ'ם עקאָנאָמישן שטאַנדפּונקט. אָבער ביז דאַן קאָן שוין דער עראָפּלאַן אויף אזויפיל פאַרפולקאָמט ווערן, אז ער זאָל קאָנען, מיט דער זעלבער זיכערקייט ווי די לופט־שיף, לאָזן זיך איבער די רייזיקע ים־שטרעקעס.

די רייזע פונ'ם "אר 100" האָט די פראַגע צווישן דער לופט־שיף און דעם עראָפּלאַן נאָך נים אנטשיידן.

אין אדעסער אידישן געריכט

פינע כיץ, דער רעדאַקטאָר פון דער ארגעטינער „פרעסע", וועלכער האָט גע־מאַכט א רייזע איבער דעם ראַטן פאַר־באַנד, באַשרייבט אזוי אין איינעם פון זיינע לעצטע ארטיקלען דעם אדעסער אידישן געריכט:

איך האָב מיר דאָ שוין אזוי צוגע־וואוינט צו זעען די פריוען ביי די פאַר־שיידנסטע באַשעפטיקונגען; ביי שווארצ־ארבעט, גלייך מיט די מענער, קאָנ־דוקטאָן און מאַטאַר לייט, בעסער געזאָגט, אלס קאָנדוקטאָרקעס און מאַטאָריסט־קעס, ביי די טראַמוויינען און אָמניבוסן, און אפילו דראָזשקאַרקעס, אז בעת איך האָב אויף די ברייטע טרעפּ פון דער געריכטס געבייודע, וואָס געפינט זיך אויפן וואָקזאַל פּלאַץ, געזעען ארויפקומען א אר־דיש מיידל מיט רונדע און בליענדיקע באַקן אין מיליטערישע קליידער, מיט א פּאַרטפּעל אונטער'ן אָרעם. איז עס מיר קיין חדוש נים געווען. איך האָב נאָר געדרונגען, אז נאָכגייענדיק איר, וועל איך אָנקומען פונקט צו דעם זאַל, וואו ס'דאַרף היינט פאַרקומען דער אידישער פּראָ־צעס.

אריינגענאָנגען איז זי נים אין זאַל, נאָר אין סעקרעטאַר'ס צימער. איך בין אריינגענאָנגען נאָך איר, האָב איך דאָ גע־טראָפן דעם חבר ריכטער, וואָס האָט אויסגעזעען צו זיין א בעסעראַביער, און ווי א בעסעראַביער אינטעליגענט, האָט ער א שוואַכקייט צו וועלן ריידן ליט־ווישׁ.

דער סעקרעטאַר, וואָס האָט צוגע־גרייט די „ענינים", וואָס דאַרפן אויף דער זיצונג באַטראַכט ווערן, האָט זיך אָפּגעריסן פון זיין ארבעט, אויף צו דערלידיקן די מיליציאָנערקע, און איך האָב דערווייל געהאַט א געלעגנהייט צו הערן ווי דאָס אדעסער אידישע מיידל, אין דער יוניפאָרם פון א „גארדאַוואַי", מיט א קורץ קליידל אנשטאַט הויזן, איז „מודיע" אז זי האָט געבראַכט פון איר „מיליציע־באַציריק" א „ידיעה", דעם ענין, פון וועלכע ס'איז מיר קלאָר געוואָרן אין וואָס עס גייט.

די ריכטער, דאָס מיין שוויגן, דאָס מיין אָפּגעריסן, אז ווען זי וועלן וועלן, וועלן זיי א זאָג טאָן: „געגוג! איצט טייער פאַלק דאַרף מען שוין נים! דאַנקע טויזנט מאָל פאַר ביז אהער! נאָר איצט איז שוין נים נויטיק, אַרבה, ס'איז גאָר שעדלאַך! געגוג גע־יאָגט און בעשלאָגן אידן!" — און דאָס פאַלק וואָס איז געווען אזוי פיין, אזוי געהאַרכואַם אויף שלאָגן אידן, וועט מס־תמא זיין נים ווייניקער פיין און געהאַרכ־זאַם אויף אויפהערן שלאָגן...

— אַרימע, נאַרישע מיניסטאַרן, איר זייט! איר האָט־געמיינט אין איין מינוט אַראָפּנעמען די קנאַה מיט דער שנאה וואָס איר האָט פאַרשפּרייט פאַר אזויפיל יאָרן? איר האָט פּלוצלונג חרטה געקראָגן אויף די שלעכטע קערנער, וואָס איר האָט געפאַלאַנצט יאָר איין יאָר אויס, פאַר צענ־דליקער און הונדערטער יאָרן און איצט ווילט איר זיי ארויסרייסן, אָבער איר זייט צו שוואַך. צו הויך זיינען אויסגע־וואַקסן די ווילדע גראָזן, די פרוכט פון אייערע זינד, צו שטאַרק און שטעכעדיק — איר צעשטעכט זיך אייערע אייגענע הענט!

און אידן קוקן פאַרגאַפט אויף דער פיינקייט און ערלאַכקייט פון די רומע־נישע אָנפירער, וואָס האָבן, ווי עס ווייזט אויס, גאָר קיינמאָל נים געוואָלט קיין אי־דישע רדיפות, — נעבאַך, גאָט די נשמה שולדיק! און די מלוכה קוקט פאַר־ווי־צום וואָנט!

די רומענישע חרטה

פון הרב א. זילבערשטיין

וואָס קומט דאָרט איצט פאַר אין רו־מעניע? מיר זיינען געוואוינט צו לייע־גען זייער אָפט וועגן פּראָטעסט רעזאָלו־ציעס, ארוסגעטראָגן פון פאַרבאַנדן פון רומענישע אידן מיט דער "גרעסטער אי־טריסונג" און "טיפסטן פאַרדרוס" קעגן רומעניעס רדיפות אויף אידן, — אָבער מיר לייענען זייער ווייניק וועגן דעם, אז די רעגירונג דאָרט זאָל זיך יאָגן נאָך אַ־טיסעמיטן, זיי ארעסטירן, פאַרפירן קעגן זיי פּראָצעסן און נאָך אזעלכע וואונדער פון איין־און־צוואַנציקסטן יאָרהונדערט, וואָס האָט אָבער גראָד געטראָפן דאָרט די לעצטע עטלאַכע וואָכן, — וואָס איז דאָרט פאַרגעקומען?

נאַטירלאַך איז דער געיעג אויף אנטי־סעמיטן דאָרט פאַרשטאַרקט געוואָרן, זינט די אנטיסעמיטן האָבן זיך שוין דער־לויבט שיסן אויף א איינענעם מיניס־טער, וועלכן זיי האָבן חושד געווען אין אנטיסעמיטיזם, אָבער דאָך ווילן א סך דער־לייגן אַרויסדרינגען, אז: "אָבער איצט זעט איר שוין? מען פלעגט שטענדיק מיינען, אז די מלוכה איז שולדיק אין אלע אידישע צרות, אָט קוקט ווי די מלוכה קעמפט קעגן פּאָגראָמען און דאָס פאַלק רייסט זיך צוזאַמען מיט זיינע סטודענטן אין שלאָגט און צינדט און רויבט" — משמעות אז דאָס פאַלק איז גאָר שטענ־דיק דער שולדיקער.

אין רומעניע, — ווי אין אלע אנטי־סעמיטישע לענדער — זיינען די שולדיקע נים דאָס פאַלק נאָר די רעגירונג, דאָס הייסט, די אויבערשטע אָנפירער פון דעם פאַלק. — זיי איז אָפט נויטיק ווי אין לענד דער אנטיסעמיטיזם, אויף צו פאַר־דעקן איינענע חטאים, אויף אָפּצוציען אַן א זייט דעם האַס פון פאַלק, פאַרטומ־לען זיי די קעפּ, זיי זאָלן נים טראַכטן פון עפּעס וויכטיקערעס און, אגב, צופרידנ־שטעלן דאָס פאַלק דערמיט, וואָס מען שטעלט אוועק א גרופּע מענשן אין אַן ערגערער לאַגע, עקאָנאָמיש און רעכטלאַך און מען לייגט זיי נאָך צו אַ פּאָר פלעפּ אויף, — א זאַך קען וועלכער דאָס פאַלק איז געזיכערט און פאַר וועלכן עס האָט קיין מורא נים און דאָן פאַרשפּאַרן שוין די גוט באַזיצער אוועקגעבן די פעלדער די נים צופרידענע. הונגעריקע פּויערס און די פאַבריקאַנטן פאַרשפּאַרן מוסיף זיין די שטאַרבענדע „בונטאַווּשטשיקעס" אויף זייערע מאָגערע שכירות, ווי איינער דערט: "איר רעדט נאָך? נאָך פעלדער ווילט איר? הוספות אויף די שכירות? קוקט זיך אָן אין די אידן, אזוינע מענשן ווי איר, און קוקט ווי מען יאָגט זיי, ווי מען שלאָגט זיי און איר, אין א גוטע־שעה ריידנדיק, איר זענט מיט נאָטס הילף גאַראַנטירט פון די אלע צרות, אדרבה, איר קאָנט זיי שלאָגן וויפיל איר ווילט און קיין האָר וועט אייך נים קרום ווערן, דאַנקט גאָט, אויפשטייענדיק און לייגנ־דיק זיך, וואָס איר זייט נים קיין אידן, און לאָזט זיך נים פאַרפירן פון די אירישע צרות, אויך דורך די ביי די אָנפירער, אין די הענט, אז ווען זיי ווילן ווילן, וועלן זיי א זאָג טאָן: „געגוג! איצט טייער פאַלק דאַרף מען שוין נים! דאַנקע טויזנט מאָל פאַר ביז אהער! נאָר איצט איז שוין נים נויטיק, אַרבה, ס'איז גאָר שעדלאַך! געגוג גע־יאָגט און בעשלאָגן אידן!" — און דאָס פאַלק וואָס איז געווען אזוי פיין, אזוי געהאַרכואַם אויף שלאָגן אידן, וועט מס־תמא זיין נים ווייניקער פיין און געהאַרכ־זאַם אויף אויפהערן שלאָגן...

— אַרימע, נאַרישע מיניסטאַרן, איר זייט! איר האָט־געמיינט אין איין מינוט הענט, ווייל זיי קוילענען שקאַצימלאַך אויף פסח, ווייל זיי גיבן פאַלשע וואָג און מאָס און ווייל זיי האָבן געהרג'עט גאָט.

דאָן מאַכט זיך, אז די אָנפירער דער־זעען פּלוצלונג די צפעוילטקייט מיט דער דעגענעראַציע, מיט דער דיסקראַנזיאַ־ציע וואָס זיי האָבן געבראַכט אויף דעם לאַנד מיט זייער זינדיקן אנטיסעמיטיזם און, אז צו קרעדיט איז דאָס אויך זייער א קנאַפּע מעלה אז זיי ווילן א קיריעוע טאָן אויף צוריק, אויף שטענדיק אַדער אויף א קליינער ווייל, ביז מ'וועט באַ־קומען אין אויסלאַנד די פאַר לייז, און — דאָס פאַלק לאָזט נים! — און דאָ דער־שרעקן זיך די אָנפירער, זיי דערוועזן, אז צוואַנען מיט זייער אָפּנאַרן דאָס פאַלק, האָבן זיי גענאַרט זיך אויך, — זיי האָבן געמיינט אז די זאַך שטייט איין ביי זיי, נאָפּט אויף דער העזה, אויף דער נים גע־ריכט, דאָ מוז מען שוויגן.

חיה מאַלקים האָט מען אריינגערופן. זי האָט אָפּנים נים געוואוסט, אז איר „דיעלע" וועט זיין די ערשטע אויך זי האָט זיך אין קאָרידאָר דערוויל אויס־גע'טענה'ט מיט אַן ערות'טע, וואָס איז געקומען קוקן איר ערות זאָגן.

דער ריכטער רופט ווייטער:

— יעסט! — רופט זיך אָפּ א קול פון א באַנק.

דער ריכטער רופט ארויס די ערות, און הייסט זיי אלע ארויסגיין. אחוץ די באַ־שולדיקטע מיט דער באַשולדיקערן.

ארפינא טימאַשקינא באַשולדיקט חיה מאַלקים, אז זי האָט איר־אָנגערופן כו־ליגאַנקע, און אז זי האָט געשריען אי־בער'ן הויף, אז ביי איר אין שטוב איז אידיש האָב און גוטס. די באַשולדיקטע עפנט א מענד לשון, זי לייקנט שטיין און ביין, נאָר דערביי שיטן זיך ביי איר פון מויל וויסטע קלקלות אויף דער באַשולדי־קערן. מען רופט אריין אן ערות, א אי־דישע פרוי, זי בשטעטיקט, אז מאַלקים האָט דער טימאַשקינא אזוי געזאָגט:

— מאַטע מיינע, א דונער זאָל מיך דערשלאָגן, זי האַלט פאַר דער כפּרה־ניצע, האַלט זי! . . . איר זאָלט אזוי לעבן, צי איך האָב איר אזוי געזאָגט, א גרויליגעניש, גאָטענו . . .

דער ריכטער לאָזט איר נים ריידן. ער קוקט זיך איבער מיט דער פאַרוויצערן און מיט די בייזיצער, זיי הויבן זיך אויף און גייען ארויס אין באַראַטונגס צימער. זיי קומען באַלד ארויס און די פאַרוי־צערן לייגענט איבער דעם פסק:

— מאַלקינא זאָל באַצאָלן קנס פינף רובל.

שנעל ווערן דערלייטיקט ענינים פון עלטערן, וואָס פאַדערן פון די קינדער אויסהאַלט. לויט'ן געזעץ דעם און דעם און לויט דעם אָנגענומענעם טאַריף נאָך די פאַרדינסטן נאָך, וועט דאָס געריכט אויסשטעלן א פאַרפליכטונג. זיי קומען אויף מאָרגן אין ביוראָ צו אונטערשריי־בען.

א מיידל וואָס דאַרף זיך פאַרשרייבן אין „זאַמס" און האָט נים קיין געבורט־סערטיפיקאַט, שטעלט ערות, און זי איז אלט די אין די יאָרן. — גוט, קומט מאָר־גען וועט איר אַרויסנעמען א געבורט־סערטיפיקאַט.

דער פּראָצעס ווערט אָפּגעלייגט צום סוף. איינער פון די פאַרטיידיקער דער־קלערט, אז מען מוז האָבן אלע ארויס־גערופענע ערות, און נים אלע זיינען גע־קומען.

עס קומט איצט א פאַרווייקלטער ענין מיט א פּיאַנאָ. אן ערשט פאַרהייראַטע פרוי פאַדערט ביי איר שטיף־פאָטער איר פאַרשטאָרבענער מאַמע'ס פּיאַנאָ. דער שטיף־פאָטער טענה'ט, אז די פּיאַנאָ איז זיינע. ער האָט זי געקויפט נאָך פאַר דער ערשטער ווייב. די טאָכטער בריינגט ערות ריכט אז דער ראַט שיקט זיי צו די זיי־נאָ מיט זיך. אָן ערות מצד דעם שטיף פאָטער איז דער הויז וועכטער, אָבער דער הויז וועכטער ווערט באַלד גע'פּסל'ט אלס ערות, מחמת עס שטעלט זיך ארויס, אז ער איז אָנגעקומען אין דער הויז פאַר א וועכטער שוין נאָכדעם, ווי יענער האָט חתונה געהאַט מיט דער צווייטער פרוי. דער ריכטער דראָעט מיט באַ־שטראָפן פאַר וועלן פאַלש ערות זאָגן, און ער פאָלגטערט, אז ער איז דאַמאָלסט געווען וועכטער קענגאַיבער און ער האָט געוואוסט וואָס עס טוט זיך אין יענעם הויף. דאָ מישט זיך אריין דער בייזי־צער, חבר ליקוואַרניק.

— בירגערן, זאָגט אויף וואָס איר דאַרפט די פּיאַנאָ?

— איך בין א לערערן פון פּיאַנאָ און גיב פּריוואַטע לעקציעס.

און איר? — ווענדעט ער זיך צום שטיף פאָטער — אויף וואָס דאַרפט איר די פּיאַנאָ?

— איכ'ל נאָך מסתמא חתונה האָבן, ס'איז א שטיק מעבל אין שטוב . . .

דאָס געריכט האָט זיך אפילו נים אויס־געהויבן צו א באַראַטונג און האָט צר־גע'פּסק'נט די פּיאַנאָ דער יונגער ווייר בעל. דער עולם האָט גענומען אפּלאָדיר־ן, נאָר דער ריכטער איז שטרענג:

— דאָ איז נים קיין טעאַטער!

א צווייטער, נאָך מער פאַרוויקלטער פּראָצעס:

א מיידל, א מינדערעריקע, קלאָגט אַן איר טאַטן. ער שלאָגט זי, ער לאָזט זי נים גיין ארבעטן. זי האָט א חתן, ווייל זי חתונה האָבן, לאָזט ער נים. זי דער־צייטן און וויינט, דער ריכטער, ביי־זייער הויבן מיט די אקסלן: וואָס קאָ־נען זיי דאָ טאָן? דער עולם פילט מיט, נאָר אויך דער טראַגישער ענין האָט א קאָמישע נאָטע.

דער ריכטער רופט אויס אן ערות, א שיין מיידל, א וואַיל דערצוינענע, אפי־לו נים קיין ארעסער, נאָר פון א שטעטל:

— וואָס ווייסט איר ווענן דעם ענין?

זי ענטערט אויף רוסיש:

— בירגערן, איר זייט אין אידישן גע־ריכט! איך רעד צו אייך אידיש. דאַרפט איר ענטפערן אויף אידיש.

נאָך עטלאַכע מאָל פאַרויסערן, אז זי קאָן נים קיין אידיש, און אז זי רעדט שווער אידיש, האָט זי גענומען דער־ציילן מיט אַזא אידישן לשון, וואָס דער ריכטער אליין האָט איר געמעגט מקנא מען זיין פלאַץ און זי האָט גענומען ריידן מיט א פּשוט'ן, זאַפטיקן און נאַטירלאַכן אידיש, אז נים נאָר דער ריכטער זאָל פאַרשטיין, נאָר דער גאַנצער עולם זאָל זיין אויף איר זייט. זי האָט טאַקע אזוי געזאָגט:

— איך נעם דאָס וואָרט כדי קלאָ־רער צו מאַכן די באַגרענדונג פון מיין קאָלעגע, מיט וועלכן איך בין דורכאויס מסכים.

— וואָס

— זי שוין?

— אז איך בין אויסגענאָנגען פונ'ם גע־ריכט זאָל האָב איך געראַטן:

— זאָל איך מאַכן „שהחיינו", וואָס איך האָב דערלעבט צו זעען א אידיש געריכט? יאָ, מען מעג מאַכן א „שה־חינו".

בריוו אין רעדאַקציע

א פראַגע צו דער רעדאַקציע פון „דאָס אידישע וואָרט"

חשוב'ע רעדאַקציע: —

אינ'ם אָפיציעלן טייל פון אייער חשוב'ער צייטונג, אדער לכל־הפחות אין יענעם טייל, וואָס איז רעזערווירט בלויז פאַר אייערע אָפיציעלן רעדאַקטאָר, ווערט די ניי־גענרינדעטע „איר. פאַלקס שול" און אויך אירע מודעות און נאָטיצן וואָס ווערן גערדרוקט אין „דאָס אידישע וואָרט" באַקרוינט מיט אזעלכע פיינע אויסדרוקן ווי א פירמע וואָס קען די חכמה פון סיילסמאַנשיפּ, רעקלאַמע אויף א שאַכ־טעל שרייבן אויף דאָס גלייכן. אויך צו מיר בלויז דער ראַטאַר אדרעסירט א היבש ביסל זידלעריי און אנצאוהערע־נישן.

וואָלט איך מיר דעם נאַנצן עסק נאָר נים אזוי שטאַרק גענומען צום האַרצן, ווען מר. מאַרק וואָלט די דאָזיקע „ליטעראַטור" געשריבן אונטער זיין איינענעם פולן נאָ־מען און אויף א פּלאַץ פון דער צייטונג, וועלכער טראָגט נים דעם שטעמפּל פונ'ם רעדאַקציאָנעלן טייל, און טאַקע אפן און קלאָר אלס מיטגליד פון דעם צד, מיט וועלכן ער איז פאַקטיש דירעקט פאַר־בונדן.

דאַמאָלסט וואָלט איך די באַאורטיילונג פון מר. מאַרקס פּאָלעמיקע אַדער איבער־געלאָזט אויפ'ן געשמאַק פונ'ם לעזער, אַדער איך וואָלט פּשוט געענטפערט, אז איך רעאַגיר נים אויף קיין אָנפאַלן, וואו דער צר שכנגד זינקט אַראָפּ אויף א מדר־גה פון פערזענלאַכער מאַרקזיצערישער זידלעריי.

וואָס־זשע טוט מען אָבער, ווען דער מחבר פון די דאָזיקע פּראָדוקציעס איז נאָר דער אפיציעלער רעדאַקטאָר פון „ד. א. ו.", וועלכער דרוקט זיינע אומפאַר־טייאישע בריוולאַך אויף א פּלאַץ, וואָס ווערט אין דער אנגעמאָלטער אויפ'ן אָנגעלעגטן אפּלאָדיר־ן, נאָר דער ריכטער איז שטרענג:

— דאָ איז נים קיין טעאַטער!

א צווייטער, נאָך מער פאַרוויקלטער פּראָצעס:

א מיידל, א מינדערעריקע, קלאָגט אַן איר טאַטן. ער שלאָגט זי, ער לאָזט זי נים גיין ארבעטן. זי האָט א חתן, ווייל זי חתונה האָבן, לאָזט ער נים. זי דער־צייטן און וויינט, דער ריכטער, ביי־זייער הויבן מיט די אקסלן: וואָס קאָ־נען זיי דאָ טאָן? דער עולם פילט מיט, נאָר אויך דער טראַגישער ענין האָט א קאָמישע נאָטע.

דער ריכטער רופט אויס אן ערות, א שיין מיידל, א וואַיל דערצוינענע, אפי־לו נים קיין אדעסער, נאָר פון א שטעטל:

— וואָס ווייסט איר ווענן דעם ענין?

זי ענטערט אויף רוסיש:

— בירגערן, איר זייט אין אידישן גע־ריכט! איך רעד צו אייך אידיש. דאַרפט איר ענטפערן אויף אידיש.

נאָך עטלאַכע מאָל פאַרויסערן, אז זי קאָן נים קיין אידיש, און אז זי רעדט שווער אידיש, האָט זי גענומען דער־ציילן מיט אַזא אידישן לשון, וואָס דער ריכטער אליין האָט איר געמעגט מקנא מען זיין פלאַץ און זי האָט גענומען ריידן מיט א „שטוב'ן, זאַפטיקן און נאַטירלאַכן אידיש, אז נים נאָר דער ריכטער זאָל פאַרשטיין, נאָר דער גאַנצער עולם זאָל זיין אויף איר זייט. זי האָט טאַקע אזוי געזאָגט:

— איך נעם דאָס וואָרט כדי קלאָ־רער צו מאַכן די באַגרענדונג פון מיין קאָלעגע, מיט וועלכן איך בין דורכאויס מסכים.

— וואָס

— זי שוין?

— אז איך בין אויסגענאָנגען פונ'ם גע־ריכט זאָל האָב איך געראַטן:

— זאָל איך מאַכן „שהחיינו", וואָס איך האָב דערלעבט צו זעען א אידיש געריכט? יאָ, מען מעג מאַכן א „שה־חינו", אַרום.

דעם ענין, פון וועלכע ס'איז מיר קלאָר געוואָרן אין וואָס עס גייט.

די אָנגעקלאָגטע, פינף אַדער זעקס אָנ־געשטעלטע אין א קאָפּערעטיווער קראָם, זיינען באַשולדיקט געוואָרן אין פאַרקוי־פען צו פּריוואַטע סוחרים „דעפיציטע" סחורה. ד. ה. אזא סחורה, וואָס איז פאַ־ראַן ווייניק אין סוחרים האָבן אין אינטע־רעס אויסצוקויפן די סחורה און ארויס־הויבן די פריין. די אדוואָקאַטן האָבן באַוויזן אז די סחורה איז נים געווען קיין דעפיציטע, און דערצו האָבן זיי גע־פאָדערט, אז עס זאָל ביזיין אן עקס־פערט.

אדוואָקאַטן זיינען געווען דריי: צוויי מענער און איין פרוי. דער אדוואָקאַט, וואָס האָט גערעדט דער ערשטער, איז אינער פון א אלטע, שוין א באַזילבער־טער קאָפּ, גערעדט חצי נויאיש און חצי אידיש.

דער צווייטער האָט גערעדט א בלאַנ־דער יונגערמאַן, א נייער, א פרישער סאַ־ראַטאָגאַ, אזוי ער האָט „העס־קעס", „העיוס" און „קעפּי", „היסכיי־וועסן", „אויס'ן סמאַך" און ער האָט גע־נומען שיטן מיט „הכלאַטעס", ביז די פרוי, אין דער מיטעלער יאָר, האָט פאַרנו־מען זיין פלאַץ און זי האָט גענומען ריידן מיט א „שטוב'ן, זאַפטיקן און נאַטירלאַכן אידיש, אז נים נאָר דער ריכטער זאָל פאַרשטיין, נאָר דער גאַנצער עולם זאָל זיין אויף איר זייט. זי האָט טאַקע אזוי געזאָגט:

— איך נעם דאָס וואָרט כדי קלאָ־רער צו מאַכן די באַגרענדונג פון מיין קאָלעגע, מיט וועלכן איך בין דורכאויס מסכים.

— וואָס

— זי שוין?

— אז איך בין אויסגענאָנגען פונ'ם גע־ריכט זאָל האָב איך געראַטן:

— זאָל איך מאַכן „שהחיינו", וואָס איך האָב דערלעבט צו זעען א אידיש געריכט? יאָ, מען מעג מאַכן א „שה־חינו".

די רעדאַקציע קאָנטראַלירט אזעלכע אר־טיקלען בלויז אויף אזויפיל, אויף וויפל זיי זאָלן נים אַרויס פון געוויסע ראַמען וועל־כע זי האָט אָנגעצייכנט. — און פון אַט די ראַמען, זעט אונז אויס, זיינען נים אַרויס נים דר. שאַפּירא, מיט זיין אַרטיקל, און נים ה' מאַרק מיט זיין פערזענלאַכן אנטפער.

מיט דרך־ארץ,

דר. יצחק שפּירא.

באַמערקונג פון דער רעדאַקציע: —

ווי מיר האָבן שוין ביי אנדערע געלעגנ־הייטן דערקלערט, דריקט ה' מאַרק אויס אין זיין קאָלום „אנב־אורחא" זיינע פער־זענלאַכע מיינונגען, און נים דעם אפיציעלן שטאַנדפּונקט פון דער רעדאַקציע. די רע־דאַקציע איז פאַר זיי נים מער פאַראַנט־וואָרטלאַך, ווי פאַר די מיינונגען פון אנ־דערע שרייבער, איינשליסנדיק דר. שאַפּי־ראַ.

די רעדאַקציע קאָנטראַלירט אזעלכע אר־טיקלען בלויז אויף אזויפיל, אויף וויפל זיי זאָלן נים אַרויס פון געוויסע ראַמען וועל־כע זי האָט אָנגעצייכנט — און פון אַט די ראַמען, זעט אונז אויס, זיינען נים אַרויס נים דר. שאַפּירא, מיט זיין אַרטיקל, און נים ה' מאַרק מיט זיין פערזענלאַכן אנטפער.

אידישע נייעס פון יענער זייט ים

אידישע פרוי און אלטע מאַמע פאַר־ברענט אויף טויט אין פייער

פון כמעלניק, פּוילן, שרייבט מען:

אן אימה לינט אויף דעם שטעטל, ס'דערמאָנט די מלחמה יאָרן, צען אונט זיינען אלע טירן און טויערן פאַרלאַפן, פאַרוואָס? — ווייל די פאַרברעכער באַנ־דע וואָס רופט זיך דער „רויטער האָן" האָט גענומען קעגנען איבער דעם שטע־טל. די באַנדיטן פאַראורזאַכן אידישע שריפות, און עס זיינען אויך פאַראַן פיל מענשלאַכע קרבנות.

פאַר א פּאָר וואָכן צוריק האָט זיך אָפּ־גערעדט א הויז: האָט דער „האָן" נים אנדערש געוואָלט נאָר, און זיין רייזע האָט ווייטערצינדן די טרעפּ אזוי, אז כדי זיך צו ראַטעווען האָט מען זיך געמוזט ווארפן פון די שטאַפיקע פענסטער, און צעברעכן הענט און פיס. און ווען א טאַכטער, א מאַמע פון ק